

БЛАГОДИР А. А.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри відновного правосуддя
та приватної детективної діяльності
(Національний університет водного
господарства та природокористування)

БЛАГОДИР С. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри відновного правосуддя
та приватної детективної діяльності
(Національний університет водного
господарства та природокористування)

ЛЯШ А. О.,

кандидат юридичних наук,
професор кафедри відновного
правосуддя та приватної детективної
діяльності
(Національний університет водного
господарства та природокористування)

УДК 343.14

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.4.38>

**ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ:
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

Стаття присвячена розгляду питань, пов'язаних з доказуванням під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень.

З'ясовано, що діяльність, яка пов'язана з встановленням та дослідженням фактичних обставин кримінального провадження, здійснюється не лише слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом, а й іншими суб'єктами – підозрюваними, обвинуваченими, їхні законними представниками, захисниками, потерпілими та іншими учасники процесу в межах прав, визначених законом. Автори статті вважають, що коло суб'єктів доказування не варто тлумачити більш широко, ніж це передбачено законом. На практиці до суб'єктів збирання доказів іноді безпідставно відносять співробітників оперативних підрозділів, хоча вони не наділені відповідними повноваженнями, що призводить до негативних наслідків. Зокрема, під час судового розгляду докази, отримані суб'єктами, які не наділені законом правом проводити досудове розслідування, визнаються недопустимими.

Проаналізовано окремі наукові роботи українських процесуалістів, що стосуються збирання (формування), перевірки, оцінки та використання доказів та їх процесуальних джерел. Звернена увага на те, що у теорії доказового права немає єдності думок щодо поняття доказування та його структури, а також його співвідношення з кримінально-процесуальним пізнанням. Оскільки законом передбачено лише оцінку доказів, залишається невизначеним порядок оцінки процесуальних джерел, що є прогалиною в кримінальному процесуальному

праві. Також у КПК закріплено лише два елементи оцінки доказів (легальне визначення): 1) належності доказів (ст. 85 КПК); 2) допустимості доказів (ч. 1 ст. 86 КПК). Інші два елементи – достовірність і достатність та взаємозв'язок, залишилися поза увагою законодавчого органу.

Запропоновано частину 1 ст. 3 КПК України доповнити пунктом 6¹, у якому розкрити поняття доказування під час кримінального судочинства, а також доповнити главу 4 КПК новими статтями: 86¹ «Достовірність доказу» та 86² «Достатність доказів» в авторській редакції.

Ключові слова: докази, доказування, суб'єкти доказування, кримінальне провадження, слідчий, прокурор, суд.

Blahodyr A. A., Blahodyr S. M., Liash A. O. Evidence in the criminal proceedings of Ukraine: certain issues of legal regulation

The article is devoted to the issues related to the proving during the pre-trial investigation and trial of criminal proceedings.

It was found that the activities related to the establishment and investigation of the facts of criminal proceedings are carried out not only by the investigator, prosecutor, investigating judge, court, but also by other entities – suspects, accused, their legal representatives, defense attorneys, victims and other participants in the process within the limits of the rights defined by law. The authors of the article believe that the range of subjects of evidence should not be interpreted more broadly than provided by law. In practice, evidence-gathering agents are sometimes unreasonably classified as operational personnel in cases when they are not endowed with the appropriate powers, which leads to negative consequences. In particular, during the trial, evidence obtained by entities that do not have the legal right to conduct a pre-trial investigation is considered inadmissible.

Some scientific works of Ukrainian proceduralists concerning the collection (formation), verification, evaluation and use of evidence and their procedural sources are analyzed. Attention is drawn to the fact that in the theory of evidentiary law there is no unity of opinion on the concept of proof and its structure, as well as its relationship with criminal procedural knowledge. As the law provides only for the evaluation of evidence, the procedure for assessing procedural sources remains unclear, which is a gap in criminal procedural law. Also, the CPC enshrines only two elements of the evaluation of evidence, namely, the concept (legal definition): 1) the affiliation of evidence (Article 85 of the CPC); 2) admissibility of evidence (Part 1 of Article 86 of the CPC). The other two elements: credibility and sufficiency and interrelationship have gone unnoticed by the legislature.

It is proposed to supplement the CPC of Ukraine with paragraph 6¹, which discloses the concept of evidence in criminal proceedings, as well as to supplement Chapter 4 of the CPC with new articles: 86¹ “Reliability of Evidence” and 86² “Sufficiency of evidence” in the author’s version.

Key words: evidence, proving, subjects of evidence, criminal proceedings, investigator, prosecutor, court.

Вступ. За період незалежності України теорія кримінального процесуального права, враховуючи практику використання різних галузей знань, істотно поповнилася новими знаннями. Зазначене позитивно впливає на розробку наукових положень, спрямованих на удосконалення порядку розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Попри це, окремі питання кримінального процесуального права залишаються невирішеними. Важливим питанням, яке істотно впливає на виконання завдань кримінального судочинства, однак потребує удосконалення, є процесуальне регулювання порядку доказування. Проблеми доказування у кримінальному процесі розглядали у своїх працях такі українські та зарубіжні

вчені, як Ю.І. Азаров, Ю.П. Аленін, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, А.Я. Дубинський, Д.Б. Кастарнов, Р.В. Костенко, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, С.М. Сівочек, С.М. Стахівський, В.М. Тертишник, В.П. Шибіко, М.Є. Шумило та інші. Однак попри це, ступінь наукової розробленості окремих питань доказування є недостатньою і потребує переосмислення й удосконалення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження наукових поглядів і практики доказування під час кримінального провадження та формулювання авторської позиції щодо вирішення наявних теоретичних і практичних питань.

Результати дослідження. Вітчизняні процесуалісти звертали увагу на те, що, розслідуючи кримінальні правопорушення і вирішуючи кримінальні провадження, органи досудового розслідування та судової влади з метою прийняття по них правильного і обґрунтованого рішення повинні встановити істину [1, с. 15].

Слово «істина» пов'язано зі старослов'янським «истъ», «истовъ» «истинный, суший». Істина – це одна з центральних категорій гносеології, яка означає правильне відображення об'єктивної дійсності у свідомості людини, її уявленнях, поняттях, судженнях, умовиводах, теоріях об'єктивної дійсності [2; 3].

В.І. Даль тлумачить істину як все те, що вірно, достовірне, точне, справедливе, є насправді. Він вважає, що істина – протилежність неправді [4, с. 60].

Висловлювалася думка, що істина у праві – відповідність закріплених у юридичних актах тверджень, висновків, приписів реальним процесам і фактам. Як результат пізнавальної діяльності певних суб'єктів істина за змістом повинна мати об'єктивний характер. Специфічною ознакою істини є те, що вона містить знання про справжнє значення для певних суб'єктів, для їхнього існування і розвитку тих або інших природних і соціальних явищ. Особливість істини у праві полягає у тому, що вона завжди включає оцінні (а не лише фактологічні) знання, і вони так само мають бути за змістом об'єктивно істинними [5, с. 729].

Істина у кримінальному провадженні встановлюється шляхом процесуального доказування. Таке доказування є специфічною пізнавальною діяльністю уповноважених законом органів і службових осіб та відіграє важливу роль у встановленні обставин, що належать до предмета доказування, який визначено в статті 91 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [6].

Непереконливою, на наш погляд, є думка авторів, які вважають, що процес доказування як діяльність, спрямована на встановлення фактичних обставин кримінального провадження, є винятковою компетенцією органів і осіб, які уповноважені вести кримінальний процес [7, с. 8–9].

Неодноразово зверталася увага й на те, що діяльність, яка пов'язана з встановленням та дослідженням фактичних обставин кримінального провадження, здійснюється не лише слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом на підставі закону і в межах їх процесуальних повноважень. Суб'єктами цієї діяльності є також підозрювані, обвинувачені, їхні законні представники, захисники, потерпілі та інші учасники процесу в межах прав, визначених законом [8, с. 117; 9, с. 11; 10, с. 166].

Така позиція ґрунтується на положеннях чинного КПК, ч. 1 ст. 93 якого передбачає, що збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому КПК.

Також коло суб'єктів доказування не варто тлумачити більш широко, ніж це передбачено законом. На практиці до суб'єктів збирання доказів іноді безпідставно відносять співробітників оперативних підрозділів, коли вони не наділені відповідними повноваженнями, що інколи призводить до негативних наслідків.

Розглянемо показовий, на наш погляд, приклад із судової практики. Колегія суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду розглянула касаційну скаргу прокурора на ухвалу апеляційного суду. Відповідно до вироку місцевого суду особа була засуджена за ч. 2 ст. 185 КК України (крадіжка).

Апеляційний суд скасував вирок місцевого суду, а кримінальне провадження закрив на підставі п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України. Колегія суддів дійшла висновку про відсутність достатніх належних та допустимих доказів причетності особи до вчинення крадіжки грошових коштів за обставин, встановлених судом першої інстанції, і про те, що можливості їх одержання вичерпані.

Зокрема, апеляційний суд встановив, що диск з відеозаписом із камер спостереження магазину, інформація з якого була покладена в основу обвинувачення, був отриманий оперативним працівником від потерпілого.

Згідно з ч. 2 ст. 93 КПК України сторона обвинувачення збирає докази шляхом проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, шляхом витребування та одержання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК.

Таким чином, правом витребувати від будь-якої особи необхідні речі, документи, відомості тощо наділений слідчий, а не оперативний працівник, і лише в рамках кримінального провадження.

Судді Верховного Суду зазначили, що докази визнаються такими, що одержані незаконним шляхом, коли їх збирання й закріплення відбулося з порушенням прав людини і громадянина, гарантованих Конституцією України, порядку, встановленого кримінальним процесуальним законодавством, або не уповноваженою на це особою чи органом, або за допомогою дій, не передбачених процесуальними нормами. Отже, умовами допустимості доказів є: одержання фактичних даних із належного процесуального джерела, одержання фактичних даних належним суб'єктом; одержання фактичних даних у належному процесуальному порядку; належне оформлення джерела фактичних даних.

Суд касаційної інстанції погодився з висновком апеляційного суду, що диск відеозапису з камер спостереження магазину, який суд першої інстанції поклав в основу обвинувального вироку, був отриманий від потерпілого не уповноваженою на те посадовою особою органу досудового розслідування без дотриманням вимог кримінального процесуального закону, а тому доводи сторони обвинувачення щодо їх допустимості є такими, що не ґрунтуються на вимогах закону [11].

Можна погодитися з думкою авторів, які звертають увагу на те, що чинний КПК України не містить поняття кримінального процесуального доказування й не розкриває його сутності. Це є однією з причин, що сьогодні у теорії доказового права немає єдності думок щодо поняття доказування та його структури, а також його співвідношення з кримінально-процесуальним пізнанням [12, с. 280].

М.М. Михеєнко вважає, що доказування в кримінальному процесі – це діяльність уповноважених законом суб'єктів кримінального процесу щодо збирання (формування), перевірки й оцінки доказів та їх процесуальних джерел, а також щодо формулювання на цій основі певних тез і наведення аргументів для їх обґрунтування. Як об'єктивна істина загалом, так і окремі факти, обставини справи встановлюються слідчим, прокурором і судом лише шляхом кримінального процесуального доказування. Через це воно має найбільшу питому вагу в усій діяльності органів і осіб, які ведуть процес, та осіб, залучених до цієї діяльності [8, с. 117; 9, с. 11].

Ми, як і більшість процесуалістів, поділяємо такий погляд. Отже, під час кримінального провадження основним змістом кримінальної процесуальної діяльності є робота з доказами та їх процесуальними джерелами, яка включає чотири взаємопов'язані між собою елементи, а саме збирання, перевірку, оцінку і використання доказів та їх процесуальних джерел під час прийняття й обґрунтування процесуальних рішень та проведення процесуальних дій.

Як зазначалося, першим елементом процесу доказування є збирання доказів.

У юридичній літературі висловлювалася думка, з якою важко не погодитися, щодо умовності використання терміну «збирання доказів», оскільки готових доказів у природі

немає. Тому суб'єкт доказування у процесі провадження слідчих (розшукових) дій, відшукуючи інформацію (сліди злочину), що належить до предмету доказування, і фіксує її у процесуальних актах, формує докази [13, с. 274–280].

Збирання доказів та їхніх процесуальних джерел – це процес провадження слідчим, прокурором, судом (суддею) та іншими уповноваженими законом особами, процесуальних дій з дотриманням процесуальної форми, спрямованих на пошук, виявлення, витребування, отримання, процесуальне закріплення і збереження доказів та їхніх процесуальних джерел для вирішення кримінального провадження по суті. Для кожного суб'єкта збирання доказів КПК визначено коло процесуальних дій, які вони мають право здійснювати.

Перевірка доказів та їхніх процесуальних джерел полягає в аналізі кожного з них, порівнянні (співставленні) з іншими доказами та їхніми джерелами, провадженні слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування, а також судових дій у разі судового розгляду кримінального провадження. Тобто перевірка здійснюється як логічним шляхом, за допомогою розумової діяльності, так і за допомогою практичних (слідчих і судових) дій, осіб, які мають відповідні процесуальні повноваження, передбачені КПК.

Змістом оцінки доказів у кримінальному провадженні є винятково розумова діяльність, яка регулюється окремою нормою кримінального процесуального закону. Згідно зі ст. 94 КПК слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з погляду належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з погляду достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Жоден доказ не має наперед встановленої сили [6].

Таким чином, зі змісту ст. 94 КПК виходить, що законом передбачено лише оцінку доказів. Зазначене положення залишає невизначеним порядок оцінки процесуальних джерел, що, на нашу думку, є прогалиною в кримінальному процесуальному праві, оскільки оцінювати потрібно не лише докази, а й процесуальні джерела їх отримання. Такої ж думки дотримуються Ю.М. Грошевий і С.М. Стахівський, які до критеріїв оцінки джерел доказів відносять їх допустимість та повноту [14, с. 66], а С.М. Сівочек доповнює їх ще одним критерієм – автентичністю (непідробністю, оригінальністю) [15, с. 8].

На наш погляд, введення такого критерію оцінки процесуальних джерел доказів, як автентичність, зайве, оскільки він охоплюється критерієм допустимості. Зокрема, в Сучасному тлумачному словнику української мови (далі – тлумачний словник) слово «допустимий» означає: «якого можна допустити, дозволити; можливий, дозволений» [16, с. 262]. Відповідно, підроблений документ чи інше підроблене джерело доказів є недопустимим і не може бути джерелом доказів під час кримінального провадження.

У законі закріплено лише два елементи оцінки доказів, а саме поняття (легальне визначення): 1) належності доказів (ст. 85 КПК); 2) допустимості доказу (ч. 1 ст. 86 КПК) [6]. Інші два елементи – достовірність і достатність та взаємозв'язок, залишилися поза увагою законодавчого органу.

У тлумачному словнику «достовірний» – це той, «який не викликає сумніву, цілком правильний, точний», а «достатній» – той, «який задовольняє щось або відповідає яким-небудь потребам; обґрунтований належною мірою, переконливий» [16, с. 263].

На думку М.М. Михеєнко, достовірність доказів означає, що вони правильно, адекватно відображають матеріальні та нематеріальні (ідеальні) сліди [9, с. 18]. М.Є. Шумило вважає, що достовірним є таке знання, що не викликає сумнівів і вже не потребує обґрунтування [17, с. 262].

Ю.М. Грошевий, О.В. Капліна, О.Г. Шило зазначають, що достовірність доказів означає правильність відображення в них об'єктивної дійсності, яка є предметом розслідування або судового розгляду. Іншими словами, достовірність – це відповідність доказу дійсності [18, с. 190].

Схожій позиції дотримуються А.В. Молдован і С.М. Мельник, які вважають, що достовірність – характеризує відповідність отриманих відомостей обставинам вчиненого злочину та іншим обставинам, які підлягають встановленню у кримінальній справі. Тобто означає, що докази правильно, адекватно відображають дійсність [19, с. 84].

Достатність, як констатують Ю.М. Грошевий, О.В. Капліна, О.Г. Шило, – це властивість сукупності доказів. Достатнім, на їх думку, слід визнавати такий обсяг доказів, який дозволяє прийняти правильне, законне і обґрунтоване рішення, проміжне або кінцеве [18, с. 190].

А.В. Молдован і С.М. Мельник детальніше характеризують поняття достатності. Вони вважають, що достатність визначає необхідний і достатній обсяг відомостей для висновку про встановлення предмета доказування. На думку цих дослідників, слід урахувати, що в реальній практиці доказування вимога достатності використовується не лише для всієї сукупності доказів, зібраних у справі, але й до окремих груп доказів, і навіть до якого-небудь одного доказу – для оцінки наявності чи відсутності підстав прийняття якогось процесуального рішення, проведення слідчої чи процесуальної дії [19, с. 84].

Важливе значення мають вимоги закону до процесуальних рішень, зокрема до судового рішення. Зі змісту ч. 1 ст. 370, ч. 1 ст. 410 і ч. 1 ст. 412 КПК України можна зробити висновок, що судові рішення повинно бути законним, обґрунтованим, вмотивованим і справедливим. У тлумачному словнику слово «обґрунтований» означає: «який достатньо, добре аргументований, підтверджений науково, певним досвідом тощо; обґрунтувати – висувати для підтвердження чого-небудь переконливі докази, доведені факти; аргументувати; те саме, що мотивувати» [16, с. 571]; а слово «вмотивований» («умотивований») означає: «умотивувати – наводити аргументи, докази, які пояснюють, виправдовують певні дії, вчинки тощо, або доводять їх необхідність» [16, с. 879]. Таким чином, слова «обґрунтований» і «вмотивований» варто вважати синонімами.

Висновки. У зв'язку з викладеним, пропонуємо:

– частину 1 ст. 3 доповнити пунктом 6¹, у якому розкрити поняття доказування під час кримінального судочинства;

– доповнити главу 4 КПК новими статтями такого змісту:

– «Стаття 86¹. Достовірність доказу.

1. Доказ визнається достовірним, якщо він не викликає сумніву, цілком правильний, відповідає дійсності і не потребує обґрунтування.

2. Недостовірний доказ не може бути використаний під час прийняття процесуальних рішень слідчим, прокурором, слідчим суддею, на нього не може посилатися суд під час ухвалення судового рішення».

«Стаття 86². Достатність доказів.

1. Достатніми є така сукупність доказів і їхніх процесуальних джерел, що перебувають у взаємозв'язку, яка дозволяє прийняти законне, обґрунтоване (вмотивоване), правильне і справедливе процесуальне рішення».

Вважаємо, що ці доповнення кримінального процесуального закону сприятимуть всебічності, повноті й неупередженості (об'єктивності) процесу доказування, захисту прав та законних інтересів учасників процесу під час досудового кримінального провадження і судового розгляду, тобто встановленню істини.

Список використаних джерел:

1. Стахівський С.М. Кримінально-процесуальні засоби доказування: дис... доктора юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 395 с.

2. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка [пер. с нем.]. [2-е изд., стереотип.]. Москва : Прогресс, 1986. Т. 2. 1986. 671 с.

3. Істина – Вікіпедія. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Істина> (Дата звернення 04.06.2020 р.).

4. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4 т. Т.2 : И–О. 5-е изд., стереотип. Москва : Дрофа: Медиа, 2008. 779 с.

5. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. Київ : «Укр. енцикл.», 1999. Т. 2. 744 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. № 11–12. № 13. Ст. 882 (в ред. від 17.03.2020).
7. Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Теорія доказів у кримінальному судочинстві : навч.-метод. посіб. Одеса : Фенікс, 2016. 80 с.
8. Михеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України : підручник / [2-ге вид., перероб. і доп.]. Київ : Либідь, 1999. 536 с.
9. Михеєнко М.М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве. Київ : Вища школа, 1984. 134 с.
10. Вапнярчук В. Суб'єкти кримінального процесуального доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. №1. С.160–168. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/varpu_2014_1_18 (Дата звернення 04.06.2020 р.).
11. Постанова Верховного Суду України від 7 серпня 2019 року у справі №607/14707/17. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83589933> (Дата звернення 04.06.2020 р.).
12. Малюга Р.В. Доказування в кримінальному процесі: проблеми визначення структурних елементів. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. Вип. 11. С. 280–283. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2013_11_71 (Дата звернення 04.06.2020 р.).
13. Кримінальний процес України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін. ; за заг ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків : Право. 768 с.
14. Грошевий Ю.М., Стахівський С.М. Докази і доказування у кримінальному процесі : наук.-практ. посіб. Київ : КНТ Вид. Фурса С.Я., 2006. 272 с.
15. Сівочек С.М. Оцінка джерел доказів у кримінальному процесі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2003. 17 с.
16. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів. За заг. ред. В.В. Дубічинського. Харків : ВД «ШКОЛА», 2009. 1008 с.
17. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1224 с.
18. Кримінальний процес : підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін. ; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.
19. Молдован А.В., Мельник С.М. Кримінальний процес України : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 368 с.

